

శ్రీ

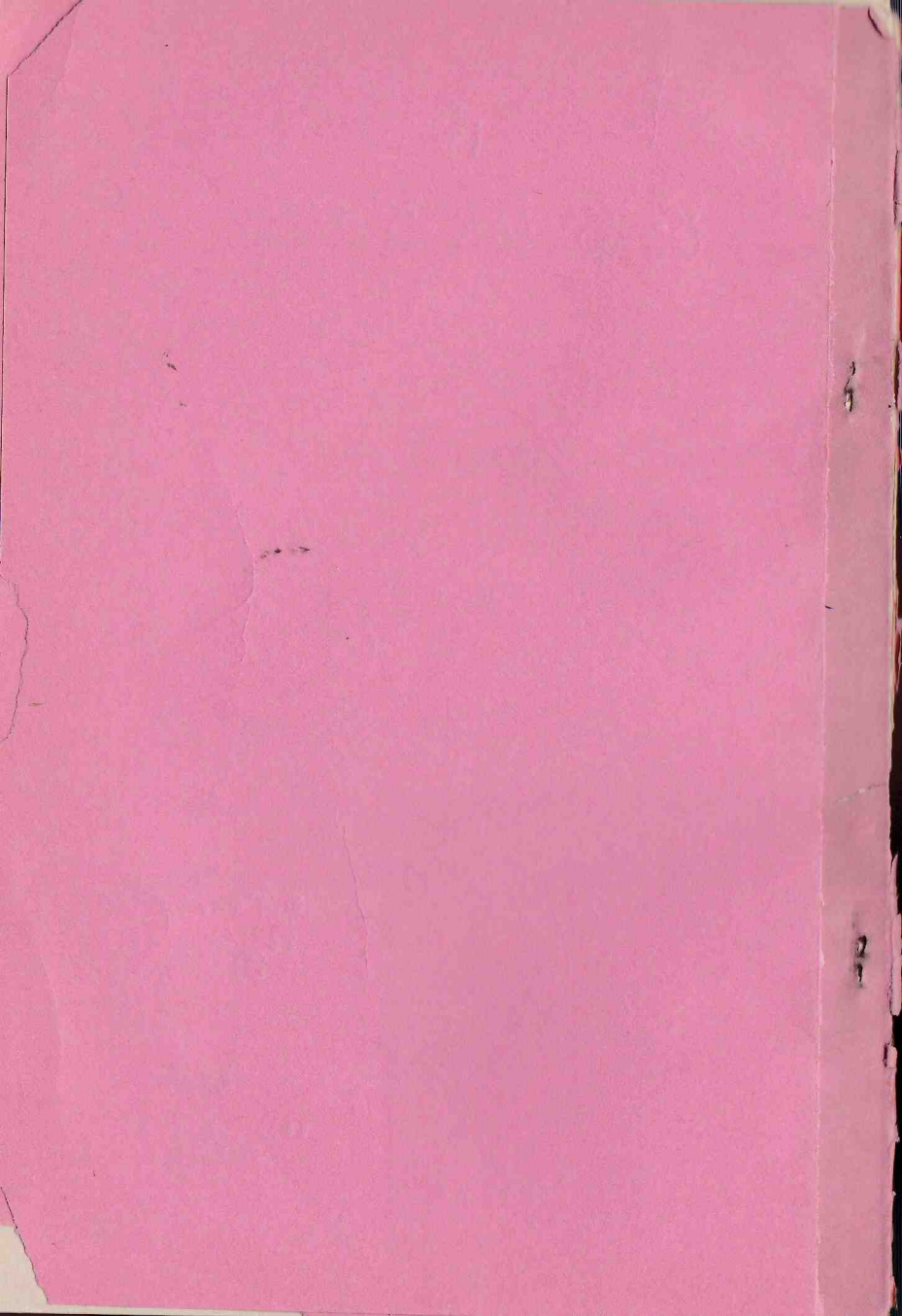
కు మ త్రి శ త క ము

పరిశోధన, సంపాదన

“బ్రతిశ్రీ”

నివేదన

“మతిశ్రీ”

01/02/2016

శ్రీ
కు మ తీ శ త క ము

పరిశోధన, సంకలనం

“రుత్తిశ్రీ”

నివేదన

“రుత్తిశ్రీ”

అసలు విషయం ముందు చదవాలి

అఖిలాండ్ర సాహిత్యాన్నీ ఆమూలాగ్రంగా (ఇతిశ్రీగా) పరిశోధించి, పరిష్కరించి, ఆవిష్కరించడానికి బద్ధకంకబులైన మా మిత్రులు శ్రీ "ఇతిశ్రీ" గారి అద్భుత పరిశోధనా ఫలితంగా ఈ ఆపూర్వ గ్రంథాన్ని పాఠకులకంద చేయడానికెంతో ఆనందస్తున్నాం. తాము కార్యాంతరవ్యగ్రులవడంచేత ఈ మహాకావ్యానికి ప్రస్తావనాదికం సంక్షిప్తంగా వ్రాయవలసినదిగా మమ్మల్ని మా మిత్రులు కోరడం కేవలం మా వుణ్యవిశేషమే. అందులకు తగిన శక్తి మాకు లేదనడంలో సందేహం లేకపోయినా ఎవరేది వ్రాసినా నిష్పాక్షిక బుద్ధితో అన్నిటిని ఒకే విధంగా ఆదరించగలిగే విశాలహృదయులైన రసజ్ఞులు ఈ రోజులలో నిజంగా మావంటి అల్పజ్ఞుల పాలిటి దేవతలవలె, మన దేశంలో, ముఖ్యంగా మన తెలుగునాట, అంతటా విరాజిల్లుచుండడం మా అదృష్టమే అనడంలో కూడా సందేహం లేదు. ఈ మనోధైర్యంతోనే మేము నిర్భయంగా మా మిత్రుల ఆజ్ఞ నిర్వహించడానికి ప్రయత్నిస్తాం.

ఈ గ్రంథాన్ని సంపాదించడంలో ముఖ్యంగా ఉపకరించినవి రెండు తాళపత్ర గ్రంథాలు. ఈ రెండూ వేరు వేరు పుస్తకబాండాగారాల్లో లభించాయి. వీటిలో ఒకదానికి 'క' అనీ, రెండవదానికి 'గ' అనీ పేర్లు ఉంచుదాం. పత్రముల పొడవు 18 అంగుళములు. వెడల్పు 2 1/2 అంగుళములు. 'క' పుస్తకంలో మొత్తం 19 పత్రాలు ఉన్నాయి. పత్రాలకి రెండువైపులా వ్రాసి ఉంది. 'గ' పుస్తకంలో మొత్తం 24 పత్రాలున్నాయి. కాని చివరి రెండు పత్రాలు కాశీగా వదిలేశారు. రెండు పుస్తకాల్లోనూ

మధ్య మధ్య కొన్ని పత్రాలు శ్వేత పిపీలికలు (White ants) అనగా చెదలు, తినివేయడం చాలా శోచనీయం. ఆయినా కానీ మా మిత్రులు వర స్పర పుస్తక సహాయంతో చాలావరకూ పాఠాలు సాధించ గలిగారు. కాని అక్కడక్కడ మాత్రం స్వయంగా కల్పించి పూరించవలసి వచ్చింది. అందుచేతనే కొన్ని పద్యాలలో ఆధునిక విషయా లుండడం మా పాఠకులు గమనించగలరు.

'గ' పుస్తకం చివర కాపీ చేసిన తిథి శక సంవత్సరం లో వ్రాయ బడి ఉంది. అది క్రీస్తుశకం 927 ఆక్టోబరు 23 తేదీకి సరిపడుతుంది. దీన్ని పట్టి చూస్తే ఈ గ్రంథం ఎంత ప్రాచీనమైందో మనకు స్పష్టమవ డమేకాకుండా సన్నయకు పూర్వమే శతకవాఙ్మయం ఆంధ్ర వాఙ్మయా నికి ప్రధానంగా ఉండడం, దానిలోనుంచే సంస్కృతాది భాషల్లోకి అనుకరణలు బయలుదేరడం మొదలైన ఎన్నో అపూర్వమైన చారిత్రక విషయాలు మనకు గోచరిస్తాయి. మొదటి పద్యంలో "సవ్యజనులు నౌరా యనగా" అనడం అంతకు పూర్వమే ఒక విధమైన శతక సంప్రదాయం ఉన్నట్లు, కవి తా నీ శతకాన్ని సవ్యజనులకోసం వ్రాస్తున్నట్లు స్పష్టం చేస్తుంది. ఇట్టి మహాత్తర మహాకావ్యాన్ని గురించి సంక్షిప్తంగా ముచ్చ టించుకోవడం అప్రస్తుతం కాదనకుంటాము.

1. నోటు : దీనిని మహాకావ్యం అనడానికి కొంతమంది నంకోచించవచ్చు. పూర్వీకులమాట ఏలాగున్నా అంతంత గ్రంథాల్లో వ్రాయవలసిన విషయాల సారాన్ని, రసాన్నీ కూడా రెండు మూడు పేజీలలో ఔషధప్రాయంగా కుదించి మహాకవిపరంపరలోకి అహమహమితో అందరూ దూకి వస్తున్న మన కాలంలో కూడా దీన్ని మహా కావ్యం అనడానికి వెనుకాడే వారుండడం ఈ కవి దురదృష్టం అనుకోవాలి. పూర్వీకులుకూడా "వదం వా పాదమేవ వా" అంటూ చిన్నచై నంతమాత్రాన కావ్యం కాదనడానికి వీలు లేదన్నారు. అందుచేతనే ఒక ఆధునిక పాశ్చాత్య విమర్శకాగ్రేసరుడు "What if there is only one sentence" అని నొక్కి వక్కాణించాడు.

కవి పేరుగాని కాలంగాని తెలుసుకొవడానికి బాహ్యధారలేమీ లేక పోవడంచేత మనం చాలావరకు గ్రంథం మీదనే ఆధార పడవలసి ఉంటుంది. ఈ పద్యాలలో చివరవచ్చే 'కుమతీ' అనేది ఎవరిదో పేరై ఉంటుంది. వాని తండ్రి తన కుమారునికి నీతి బోధించడానికై ఈ శతకం వ్రాసి ఉంటాడు. కావున ఈ కవిని మరియొక గట్టి ఋద్ధ ప్రమాణం లభించేవరకూ కేవలం "కుమతివిత" అని మాత్రమే చెప్పుకోవచ్చు. మనకు రామాయణాడులో 'అగస్త్యభ్రాత' మొదలైన నామధేయాలు సంప్రదాయసిద్ధంగా వస్తునే ఉన్నాయి, అని కొందరి అభిప్రాయం. నోటు: ఈ అభిప్రాయం సరికాదనే విషయం మున్ముందు స్పష్టమౌతుంది.

ఈ శతకాన్ని ఆధారంగా తీసికొని వెరోడీగా సుమతీ శతకం వ్రాసిన కవి ఈ కవివై తనకున్న గౌరవాన్ని సూచించుకోడానికి 'సుమతి' అని యీ శతకకర్తనే సూచించి ఉంటాడు. అందుచేత యీ కవిపేరు 'సుమతి' అని నిస్సంశయంగా ఊహించవచ్చు. ఊహ ఏమిటి, నిర్ణయించవచ్చు.

కాలము : ఈ సుమతికవి కాలం మనం వెనుక చూచిన 927వ సంవత్సరానికి అధమం 50 సంవత్సరాలు వెనుక నుండి ఉంటుంది. అనగా యీ కవి 8వ శతాబ్దం చతుర్థపాదం మొదలు 9వ శతాబ్దం తృతీయ పాదంలోగా యీ కావ్యాన్ని వ్రాసి ఉండాలి.

ఈతని జాతి : జాతిమతాదులకు ఆతీతంగా ఉన్న యీ కాలంలో వాటినిగూర్చి విమర్శించడం కొంచెం విరుద్ధంగానే కనిపించినా ప్రాచీన గ్రంథాలను గూర్చి వ్రాసేటప్పుడు నిష్పాక్షికబుద్ధితో అట్లా చేయడం తప్పకాదేమో అనిపిస్తుంది. ఇతడు 28, 84 పద్యాలలో బ్రాహ్మణుల్ని కొంచెం విమర్శించాడు. 44వ పద్యంలో వైశ్యులను ఆక్షేపించాడు. కాబట్టి బ్రాహ్మణ వైశ్యేతరుడని చెప్పవచ్చు. అందులోనూ "కరణమే అధిపతియైనను" అని కరణాలను ఆక్షేపించడం, "వెలనాటి వాని కోపము" అని వెలనాట్లను వెనకేసుకొని రావడం చూస్తే వైదిక పక్షపాతి యేమో అనిపిస్తుంది. 'కరణము' అనేది ఉద్యోగం చెపుతుంది గాని ఒక తెగ బ్రాహ్మణుణ్ణి కాదు, అందుచేత అతనికి కరణద్వేషం అంటకట్టడం మంచిది కాదు అని కొందరు అభిప్రాయపడుతున్నారు.

ఇతడు అబ్రాహ్మణుడైతే ప్రత్యక్షంగా బ్రాహ్మణుల్ని విమర్శించడు. అందుచేత ఇతడు బ్రాహ్మణుడే అయి ఉంటాడు అని అంటారు మరికొందరు.

కాని ఇట్టి విషయాలు కేవలం మన రోజులనాటి అలవాట్లనుపట్టి నిర్ణయించలేము. పూర్వగ్రంథాలూ పరీక్షించేటప్పుడు అప్పటి వాతావరణం కూడా మనం తెలుసుకోవాలి. ఇప్పటి వాళ్ళందరూ పైపైకి పరమావులలా కనిపిస్తూ లోలోపల తిడుతుంటారు కదా అని పూర్వకూడా అటాగే ఉండేవారనుకోవడానికి వీలు లేదు. అప్పటివాళ్ళు ఉన్నదేదో పైకి స్పష్టంగా చెప్పకొని చాలా స్నేహంగా ఉండేవాళ్ళని ప్రాచీనగ్రంథ పరిశీలకు లందరూ ఎరిగిన విషయమే. కావున ఇతడు ఉన్నదున్నట్లు చెప్పే ధైర్యంగల అబ్రాహ్మణవైశ్యుడే.

దేశము : శుద్ధమైన తెలుగులో శతకం వ్రాసిన ఈ కవి తెలుగువాడే అయిఉంటాడు అని చాలామంది అభిప్రాయం. కొందరు విమర్శకులుమాత్రం ఇతడు బెంగాలీ వాడని నిర్ధారణ చేస్తున్నారు. వారి కాధారం ఇది: 'బిమలాపురమున' అనే పద్యంలో చెప్పిన 'బిమలాపురం' అసలు బిమలాపురం. ఈ గ్రామం ఉప్పటికీ ఇదే పేరతో కోరాపుట్ జిల్లాలో ఉన్నదట. దానినే ఇతడు బిమలాపురం అన్నాడు. బెంగాలీలు 'వ'ను 'బ' చేయడం అలవాటే. కాబట్టి ఇతడు బెంగాలీ వాడనియు, తెలుగుభాష తియ్యదనాన్ని చవిచూచి విడవలేక దానిలో కపిత్వం చెప్పకలిగినంత పాండిత్యం సంపాదించాడనియు, దీన్నిబట్టి మన భాష ఎంత మధురమైనదో ఊహించవచ్చుననియు వీరి అభిప్రాయము.

మరి కొందరు "జాగ్రగ్గా వెతికితే ఈ పేరుగల ఊరు తెలుగు దేశంలో ఎక్కడో అక్కడ లేకపోదు. బహుశా ఇది ప్రస్తుతం భీమలాపురం అనే గ్రామం కావచ్చు. అందుచేత గోదావరిజిల్లావాడై ఉంటాడు" అని ఆలోచిస్తున్నారు.

"14వ పద్యంలో పరుగెత్తుట అనే అర్థంలో 'ఉరుకు' అని వాడడం చేత ఇతడు తెలంగాణా ప్రాంతంవాడు; ఇప్పటికీ ఇదే అర్థంలో ఈ పదాన్ని తెలంగాణాలో ఉపయోగిస్తుంటారు" అని కొందరంటున్నారు.

భాగా పరిశీలిస్తే రెండవ మతమే బాగుండేమో నివీస్తుంది. ఎందుచేతనంటే ఈ మతం ప్రకారం “దేశ భాషలలో కెల్ల తెలుగు లెన్న” అని వీనాడో నూచించబడినట్లు తెలుస్తుంది.

మకుటము : యీ శతకమునకు ‘కుమతీ’ అని మకుటం ఈయబడింది. ముదట్లో వినడానికిది ఏలాగో అనిపించినా యీ “కుమతీ” అన్న మకుటాన్ని కవి చాలా ఆలోచించి నీకరించినట్లు కనబడుతుంది. ఇది ప్రధారంగా నీతిని బోధించడానికి ఉద్దేశించిన కావ్యం. సుమతి యైతే వానికి నీతి బోధించవలసిన పనిలేదు. ఇక నీతి బోధించవలసినది కుమతికే. కాబట్టి వానినే సంబోధించి నీతిశతకాన్ని వ్రాయడం కవికి ఉన్న బౌచిత్య జ్ఞానాన్ని సూచిస్తుంది.

దీన్ని మరో విధంగా కూడా వ్యాఖ్యానించవచ్చునంటారు మా మిత్రులు ‘ఇతీశ్రీ’.

“గోత్రా కుః పృథివీ పృథ్వీ” అన్న అమరకారుని, ఆనగా అమరుని ప్రకారం - ‘కు’ అంటే భూమి. కుమతి అనగా భూమియందు మతి కలవాడు - అనగా ప్రాపంచిక విషయాలలో సంబంధించినవాడు.

A man concerned with the mundane activities. యీ కవి యిట్టి కుమతినే సంబోధించి వ్రాశాడన్నమాట (నిజంగా రెండు Ph D లు ఇయ్యవలసిన ఇంటర్ ప్రెటేషన్!!) అట్టివాని కోసమేకదా నీతిశాస్త్రం. అట్లు కానివానికి వేదాంతాదివతనమే కదా శరణ్యం. ఇట్టి భావగర్భితమైన మకుటాన్ని ఉంచిన కవి ఎంతటివాడో తెలుసుకోడానికి పాఠకుల ఊహకే వదిలేస్తున్నాం.

భాష : యీ శతకంలో వాడిన భాష నకలజన సులభమైన భాష. ఇంతటి సాధారణభాషను ఆనాడు కూడా ఉపయోగించడం చూస్తే “కవిత్వ మనేది కేవలం పండితులకోసం కాదు. పామరులకోసమే కవిత్వం” అనే ఆధునికవాదానికి ఆనాడు కూడా ప్రాధాన్యం ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది. యిత డక్కడక్కడ వాడిన ‘కాలాంతకుడు’ ‘అక్కరకు రాని’ ‘మొక్కులుచెల్లించు’ ‘ముగ్గులుపెట్టు’ మొదలగు జాతీయములు వీని భాషాసారశ్యమునకు వన్నె తెచ్చుచున్నాయి. అట్లే యీతడు వాడిన ‘ఒక మనిషికి రెండుమనసు లున్నటు’ మొదలైన సమయోచితమైన అలం

కారములు ఎంత నూజములో అంత నిగూఢభావశబ్దలితములై అల
రారుచున్నాయి.

యీ కవి ఛందోవ్యాకరణాది బంధాల్లో చిక్కుకొని పెనుగులాకు
చున్న బానిస కాడు. సమయానుకూలంగా కృత్రివ బంధాల్ని ఛేదించి
కవితాకన్యను స్వేచ్ఛావిహారం చేయించకలిగిన ధైర్యశాలి. యీ శత
కంలో ఆచ్యుటచ్చట కనబడే సంధివిశేషాలు. సానుస్వార నిరనుస్వార
ములకు ప్రాస వాడడం మొదలైన ఛందోవిచ్ఛిత్తులు యీ మహాకవి
నిరంకుశత్వానికి ఉదాహరణలు.

నాటి సాంఘిక రాజకీయాది పరిస్థితులుకూడా యీ శతకాన్ని
జాగ్రత్తగా పరిశీలించేవారికి స్పష్టంగా గోచరంయి. కాని అట్టి విషయా
లన్నింటినీ సత్కాలక్షేపార్థం Ph.D. క్లాసులలోచేరే వర్ధమాన విమర్శ
కులకు విడిచి పెడదాం.

'క' పుస్తకము 'గ' పుస్తకములను గూర్చి వెనుకనే చూచి
ఉన్నాము మామిత్రులు 'ఇతిశ్రీ' ఆధునిక లోకాన్ని దృష్టిలో ఉంచు
కొని స్వయంగా కల్పించిన పాఠాంతరాలను 'చ' అను పేరుతో పుద్
నోట్సులో చూపిస్తున్నాం. కొన్నిస్థలాల్లో 'క' 'గ' రెండు పుస్తకాల
నుండి సహాయం లభించనిచోట మామిత్రులు కల్పించిన పాఠాలనే
మూలంలో చేర్చడం జరిగింది. అక్కడక్కడ ఇంగ్లీషు పదాలతో నిండిన
పద్యాలన్నీ యీ విధమైనవే అని పాఠకులకు వెనుకనే విన్నవించుకున్నాం.
ఒక విషయం. శ్వేతేపివీలికలనోటిముందునుండి బలాత్కారంగాలాగికోన్న
యీ తాళవత్ర గ్రంథాలని మన పని పూర్తియైన పిమ్మట తిరిగి వాటికే
నమర్పించడం న్యాయనమ్మతం అని తలచి మామిత్రులు ఆ విధంగానే
పాఠపరిహారం (ప్రాయశ్చిత్తం) జేసుకున్నారు. ఔను మరి! బ్రహ్మాడి
వివీలికాపర్యంతం - ఇతిశ్రీగా - ఒకే బ్రహ్మభావన మామిత్రులు
'ఇతిశ్రీ' గారికి.

యీ గ్రంథాన్ని అనుసరించి అనేకమైన ప్రాచీన గ్రంథాలని
ఇతోధికంగా అన్వేషించి ప్రచురించడానికి ఇంకా అనేకమంది ప్రయ
త్నించగలరనే విశ్వాసంతో శలవు తీసుకుంటున్నాం.

—మ తి శ్రీ

శ్రీ

'కుమతీ' శతకము

శ్రీరాముని దయచేతను
నారూఢిగ నవ్యజనులు నౌం యనగా
ధారాశ మైన రీతులు
నోరూరగ చవులు' బుట్ట నుడివెద కుమతీ. 1

అక్కరకు రాని వక్షము²
మ్రొక్కులు చెల్లింపరాని మోసపు జనులన్
బక్కని తిక్క మనుష్యుని³
గ్రక్కున విడువంగవలయు గదరా కుమతీ. 2

అడిగిన ప్రశ్నలు చెప్పని
మిడిమేలపు టీవరులతో మెలగుటకంటెన్
వడిగొని ట్యూషను వెట్టుక
బడి ప్యాసవవచ్చుగాదె వసుధను కుమతీ 3

1. చెవులు కుట్ట. గ. 2. పార్థి. చ.

3. చిక్కని చక్కని చుక్కను. క.

గడియార మెడవు కొనకుము
 మడి యని తడిబట్టతోడ మ్రగ్గకు సుమ్మీ
 వడి వడి నైకిలు త్రొక్కకు
 వడగాల్పులొ బయటికేగి వగవకు కుమరీ. 4

అధరము తడినీ తడియక
 మధురమ్మగు కాఫీ జుర్రీ మరి సిగరెట్టున్
 ప్రథమముననె ముట్టించెడు
 విధమే పో తైవులోని విజ్ఞత కుమరీ. 5

అప్పడుగ నిడని మిత్రుడు
 ముప్పున మూడేడ్ల కొడుకు మూయని నోడన్
 తప్పులు తెలిసిన శిష్యుడు
 దెప్పరమై మీద గీడు తెచ్చర కుమరీ. 6

ఒప్పున కప్పు లైటులు
 నెప్పుడు పొరుగురనుండు నిల్లుగలాడున్
 జొప్పడిన యింట నుండుము
 జొప్పడ కున్నట్టి యిల్లు చొరకుము కుమరీ. 7

కల్లుకు నల్లతనంబును
 నిల్లరికపు టల్లు మాట యిల చెల్లుటయున్
 నల్లులు కుట్టనివారును
 తెల్లని నీగ్రోలు లేడు తెలియుము కుమరీ. 8

తా కొన్నదియే శ్రేష్ఠము
 చౌకగ కొన్నట్టివా డసాధ్యుడు సుమ్మీ
 షోకున్నవాడె మనుజుడు
 వేకువ మేల్కొన్నవాడె వెంగలి కుమతీ. 9

ఆకలి చంపెడు భక్ష్యము
 రూకలు లేనట్టివాని రోషపు మాటల్
 తోక తెగినట్టిపశువును
 కాకుల గానంబు రోత గదరా కుమతీ. 10

నచ్చినదె భార్య, కట్నము
 తెచ్చినదే విద్య, వసుధ తెలియుము సుమ్మీ
 గ్రుచ్చునదె ముల్లు కూడన్
 వచ్చునదే పెంచుకుక్క వసుధను కుమతీ. 11

కమ్మగ వేగిన శనగల
 నిమ్మగ దా సమలిమ్రొంగు పెరుగని నోడున్
 తుమ్మగ....(తుడవని) నోడును
 కమ్మరి మను ద్రవ్యివనట్టి గుంటర కుమతీ. 12

గడ యెదుగదె పది గజములు
 వుడమిని తాడియును లేదె ముప్పది గజముల్
 పొడవైన నేమి లాభము
 కడు నిలలో స్వార్థపడుడు కావలె కుమతీ. 13

ఉత్తమసభ్యత నీచున
కెత్తెరగున గల్గి వేష మెంతయొ యున్నన్
క్రొత్తగ జీనిడ రాసభ
ముత్తమతురగంబు వోలె నుడుకునె కుమతీ. 14

పెదవి కడనున్న చుట్టను
పదవుల కెగ్రాకి పడిన పదవీ లుబ్ధున్
పెదయధికారులు తిట్టగ
ముదమరి యున్నట్టివాని ముట్టకు కుమతీ. 15

ఉపకారికి నుపకారము
విపరీతము గాదె నేయ విపరింపఁగాన్
ఉపకారికి నుపకారము
నెవ మెన్నుచు నేసి దొరగ నిలువవె కుమతీ. 16

ఉపమింప మొదట నడచును
టపటప మని యెద్దియో పడన్ చెడు మధ్యన్
కపటజన మైత్రీవలె మన
యపటులు నిర్మించు వాహనాదులు కుమతీ. 17

ఎప్పుడు పైయధికారుల
నుప్పొంగగ పొగడి కాలులొత్తుచు తమక్రిం
దొప్పగ నుండెడివారిని
తప్పెన్నుచు జుట్టుపట్ట ధన్యుడు కుమతీ. 18

ఎప్పుడు తప్పలు దిద్దెడు
 నప్పుడుమని ట్యూటరండు రతిపటు దృష్టిన్
 'ఎప్పుడు తప్పలు చెప్పెడు
 నప్పుడుమడె నాయకుండు సరయగ కుమతీ. 19

అంచము పంచక తినకుము
 కొంచెంబే యైన చేత గొనకుము సుమ్మీ
 అంచంబు పట్టువారికి
 కించిత్తుగ రాల్చుకున్న కీడగు కుమతీ. 20

ఎప్పుడు వైద్యులు హెచ్చిన
 నప్పుడె రోగాలు పెరుగు నదియెట్లన్నన్
 కుప్పలు స్తీడరు లుండిన
 తప్పలు చేయంగలారు తక్కువె కుమతీ. 21

ఏరకుమీ విద్యార్థుల
 దూరకుమీ ప్రతికలను దోషము లున్నన్
 పారకుమీ రణభూమికి
 మీకుమీ శిష్యుమాట మేదిని కుమతీ. 22

ఒక సంస్థకు నొక యధిపతి
 ఒక నియమము నైనగాక నొగి దడు చైనన్
 కకవికలు కాక యుండునె
 ఒక మనిషికి రెండు మనసు లున్నటు కుమతీ. 23

1. ఎప్పుడు బొంకగ నేర్పెడు

నప్పుడుమనె లాయరండు రరయగ కుమతీ. క.

2. దూరకుమీ పొణకక్రింద దుమ్మగుసుమ్మీ. గ.

ఒల్లని శ్రుతి నొల్లని రతి
 నొల్లని కవనంబు విడువ నొల్లనివాడే
 పుల్లయ్య గాక వేరొక
 పుల్లయ్య యటంచు గలడె వుడమిని కుమతీ. 24

భార్యుడగు భర్తయొక్కెడ
 భార్యయు దా భర్తయగును భరణము నిడుటన్
 భార్యాభర్తృత లెప్పుడు
 కార్యవశంబునను మారు కదరా కుమతీ. 25

కడు బలహీనుడైనను
 బడివిల్లల కార్మికాది పామరజనులన్
 వడిగొని రేకెత్తించిన
 కడు బలవంతుం డతండె కాడటె కుమతీ. 26

కడు బలవంతుడైనను
 మెడికలు కాలేజి జేర మెచ్చుచు యువకున్
 మడియని హాస్టలు చేర్చిన
 వడుపగ నంగటికి దానె పంపడె కుమతీ. 27

శునకపు సింహాసనమున
 కనకము గూర్చుండవెట్టి కటు లగ్నమునన్
 తొనరగ తిట్టులు తిట్టిన
 వెనుకటి విలువేమి తగ్గు వినరా కుమతీ. 28

కప్పకు చెవి పడిపోయిన
 తప్పలు దా జేయువాడె తగవరి యైనన్
 అప్పలు శక్తికి మించిన
 ముప్పున మరీ మతియు జెడిన ముప్పగు కుమతీ. 29

బిమలాపురమున వర్ణ
 క్రమమెరిగిన పండితుండు కవీయును నగు దా
 తమతమ నెలవుల విడువక
 తమ శక్తుల నెడగ నగునె తథ్యము కుమతీ. 30

స్త్రీడరు స్త్రీడరు నమ్మిన
 వీడయగున్ సుఖము కాదు వేడునకైనన్
 స్త్రీడరు తన నరి స్త్రీడరు
 కడు నమ్మక మర్మ మీక గడువును కుమతీ. 31

దరిగొని యందరి దిట్టిన
 విరసం బగు దిన్నతిండి వికటించు జుమీ
 పొరబడి పట్టాతప్పిన
 వరమేశ్వరు రైలె యైన పాడునె కుమతీ. 32

వరకట్టు మడుగకుండుట
 సిరి కలిగియు చెడ్డపనులు చేయక మనుటల్
 నరిహద్దు లాక్రమింపక
 పొదుగున శత్రువులు నుంట పొల్లర కుమతీ. 33

కసుగాయ కరచి చూచిన
 మనలక తన యొగరు నింపు మనుజుని నోటన్
 'వెన మూర్ఖశిష్య పాఠన
 మనమర్థుని చేయు గురువు నరయగ కృమతీ. 34

కవిగాని వాని కవితయు
 నవమగు నీనిమాలు రాని నగరఋవమున్
 భువి కాఫేచేయ జాలని
 వివిధాద్భుత పాకశిష్య వృథరా కృమతీ. 35

కాదు సుమీ-కారడుగుట
 పోదు సుమీ యిస్తురెన్ను పొందిన విదవన్
 వాదు సుమీ యిల్లిచ్చుట
 లేదు సుమీ పతికి గెలుపు లేశము కృమతీ. 36

భూమి నొరులెక్కి త్రొక్కిన
 సామాన్యపు బొళ్ళకాడు సంపాదింపన్
 ప్రేమమున చెరకు వీవ్వికి
 చీమలు వెన మూగినట్లు నిద్దము కృమతీ. 37

కారణము లేని కానుక
 చోరులు లేనట్టి రైలు, చుట్టని చాపల్
 పాడులు చేయని పాపము
²పీరయ తా పోని విందు వినముర కృమతీ. 38

1 అనమర్థ శిష్యు బొంపన

అనలే దా మరచు గురువు నరయగ కృమతీ. గ.

2 జారులు లేనట్టి యూ రసత్యము కృమతీ. క.

పలుకుబడి యున్నవారితో
 గలహింపకు తప్ప వట్టి ఘటియింపకుమీ
 పలుకుబడివాని కోవము
 తలదన్నును నీదు వదవి తథ్యము కుమతీ. 39

పేరందిన దినములలో
 బేరము లెచ్చటికి బోవ నేరపు మరియా
 పేరు వడిపోయినంతనె
 బేరములే రాకయుండు వినరా కుమతీ. 40

కొంచెపు నడు నేవించిన
 కొంచెము తప్పనకె వాడు కొంచెలు ముంచున్
 కించిత్తు నత్తి వచ్చిన
 మూచెత్తరె నవ్వి నభల' మూర్ఖులు కుమతీ. 41

పెక్కులు విద్యల చదివిన
 చక్కగ తన విధులు శ్రద్ధ నలుపుచు నున్నన్
 మిక్కిలి కాకా పట్టక
 చిక్కడురా మూర్ఖ ప్రభువు సిద్ధము కుమతీ. 42

కొరగాని మంత్రి వచ్చిన
 కొరగామియె గాక దేశకుశలము చెరచున్
 చెరకు కడ నక్క జేరిన
 చెరకును దా వీల్చి విప్పిచేయదె కుమతీ. 43

1కోమటి వీరత్వంబును
 కాముల సన్నానదీక్ష కవి గౌరవమున్
 భామల రణధీరత్వము
 భూమిన్ మతభేదశాంతి బొంకుర కుమతీ. 44

గడగడ లాడించెడు విభు
 గడు దుర్మార్గుం డట-ద్రు; కరుణతో మెలగన్
 జడమతి యసమర్థుం డని
 యడలక ముఖమందె యందు రౌరా కుమతీ. 45

చింతింపకు ధనమునకై
 చింతింపకు వోటులెటు చేరునా యంచున్
 వింతయగు జాతిభేదము
 లెంతయు లోలోన శేప నెరుగుము కుమతీ. 46

సామాన్యధనికు లిచ్చిన
 హేమంబున దేశరక్ష యేమగు తలవన్
 బీమలు తెచ్చిన మట్టితో
 సామాన్యపు టింటికై న చాలునె కుమతీ. 47

చుట్టాలె యైనవారిని
 చుట్టరికమె లేదు మాకు, చూడను లేదం
 చిట్టలు లువహసింతురు
 గట్టిగ ద్రవ్యంబు నడుమ గలుగగ కుమతీ 48

చేతికి వాచీ తొడవగు
 భూతియె నన్యానితొడవు; భుజబల ముడుగన్
 నీతియె తొడ వవ్వారికి
 నాతికి నై లానుతొడవు నయముగ కుమతీ. 49

తడవోర్వక యొడలోర్వక
 అడుగడుగున లంచమీక యగునే కార్యం
 బొడ లోర్పియు తడవోర్పియు
 కడు లంచము లీయకున్న కాదుర కుమతీ. 50

తన పాటయె తన కమృతము
 తన మాటయె వేదవాక్కు, దంభ మె తపమో
 తన కవితయె సుకవిత్వము
 తన పుత్తుడె సాధు వగుట తథ్యము కుమతీ. 50

తన లంచగొండితనమును
 తన పుత్తుని చెడ్డపనులు తన నతి తిట్టుల్
 తన కొట్టు చెడ్డనరుకులు
 మనుజుడు తా నొప్పుకొనునె మహిలో కుమతీ. 52

తన తాతల ధర్మాత్ములు
 తన మతమే శాస్త్రనమ్మతంబగు సుమ్మీ
 తన వతియె మతి బృహస్పతి
 తన తోడిదె లోక మెల్ల తథ్యము కుమతీ. 53

కొనువారు లేనిచోటను
 ననువుగ నడుగడుగు నడువు లడిగెడి చోటన్
 అనుమానమైన చోటను
 మనుజుని వర్తకము తగదు మహిలో కుమతీ. 54

తమలము లీయని వెండ్లియు
 నమలుచు మాటాడు మాట నడువని కారున్
 క్రమ మెరుగని వద్దనయును
 హిమవేయము లేని విందు హీనము కుమతీ. 55

తలగలుగు బాధ కూలికి
 వెలయంగా వీపునందు వృషభంబునకన్
 తలలేనివాని కొలచిన
 నిలువెల్లా బాధ యగుట నిక్కము కుమతీ. 56

తలయెత్తు ధనము పోసిన
 పలురీతుల షిశ్యశాంతి పన్నము చదవన్
 బలముగల దుష్టశత్రువు
 బలమున కాకెట్టు లడగు వసుధను కుమతీ. 57

తలమాసియు నొలుమాసియు
 వలువలు మాసియును నభల వాక్పాతురితో
 పలురీతుల పాలనలో
 పలి దోషములెన్న దీనబంధువు కుమతీ. 58

తానొడల కిడని యర్థము
కానగ గర్వాంధ్యమాత్ర కారణమగు దా
వానలకు గుంట నిండిన
మానని వాననయె కాదె మహిలో కుమతీ. 59

దగ్గర కొండెము సెప్పుచు
బిగ్గరగా పొగడి యెదుట వెనుకకు డిరుగన్
ముగ్గులు పెట్టెడివారలె
సెగ్గుదు రీ వ్రతుల బెంత నిత్యము కుమతీ. 60

తన బెట్టు విరగగచిన
నెసయంగా కుళ్ళు వండు లితనికి గతియౌ
తన రాత యిట్టులుండగ
తినగట్టునె యెంతయున్న తెలియుము కుమతీ. 61

కారాగిపోయినప్పుడు
సారంబగు దాని త్రోయ సత్యరరీతిన్
గౌరవము కేమి మీదట
భూరిసుఖావహము కాదె భువిలో కుమతీ. 62

ఆడగకుమీ పని యేమని
అడుగడుగున ప్రశ్నలెసి హడలించకుమీ
వడివడిగ వర్షమందున
నడువకు స్థివుడైతోడ నయముర కుమతీ. 63

నయమున వసులను చేయరు
 భయమున యూనియను లంచు పల్కుదు రిటులన్
 నయ మెంత నిరుపయు క్తమొ
 భయ మట్టులె కాదె యిపుడు వసుధను కుమతీ. 64

నమ్మకు పైజిచ్చెద రని
 నమ్మకుమీ వంగి నతు లొసరెడువానిన్
 నమ్మకుము పొట్టివానిని
 నమ్మకు వేవేగ సంఘనాథుల కుమతీ. 65

ధర మరల సూర్య జేరిన
 తిరమొప్పగ లంచగాడు తీర్పరి యైనన్
 కరణమె యధిపతియైనను¹
 మరణాంతకమౌను గాని మానదు కుమతీ. 66

నవనవభావాలంకృత
 కవితల చెప్పంగ భావకవితయటంచున్
 వివదింప నేల ఉత్తమ
 కవిశక్తిని చూడవలయు కదరా కుమతీ. 67

నవ్వకు వచ్చడి మ్రింగుచు
 నవ్వకుమీ ఆటపోయి నవ్వెడువానిన్
 నవ్వకు మాటల మధ్యను
 నవ్వకుమీ జాతిపడిన నయముర కుమతీ. 68

1 కరణమె కలకర్తె నను చ.

నోరే శత్రువు, కాఫీ
 నీరే ప్రాణాబు నిలుపు నిత్యామృతమా
 కారే మనుజుని గర్వము
 చీరలకే చెడ్డ ఖర్చు సిద్ధము కుమతీ. 69

పగ వల దవ్వలతోడను
 పగవంగా వలదు మాట వమ్మోనంచున్
 తెగనాడవలదు శిష్యుల
 మగనికి మనసీయవలదు మహిలో కుమతీ. 70

యతికడకు దన్ని తిట్టిన
 నతి కడకును ఫేలుచేయు నద్గురు కడకున్
 మృతు కడకు తిత్తచేతుల
 మతిమాతలు చనుట నీతిమార్గము కుమతీ. 71

పనిచేయు నెడల దాసుడు
 ననుభవమున కోడి, తండ్రి'యాలోచనలోన్
 దన తిండియెడల మేకయె
 యనగాదగు భార్య డుండనగురా కుమతీ. 72

పరనాడు లంచెరుంగక
 పరధనభేదంబు లేక పరుల కహితుడై
 పరులు దను బొగడలేదని
 పరుల సదా తిట్టువాడె పరముడు కుమతీ. 73

వరపతి సంఘముచేరకు
 పరు పేవరు కానపడకు పరువె త్తకమీ
 సరిగాని పెండ్లిచేయకు
 మఱి చుట్టలు కాల్చి యార్పమరువకు కుమతీ. 74

వరపతిసంఘముచేరిన
 పురుషుడు కొడుకై నగాని భువి కొంతైనన్
 త్వర ప్రెసిడెంటున కొనగక
 మరి యెన్నటి కా ఋణంబు మాయదు కుమతీ. 75

పరుల పొగడు పూనుల విడు
 మరుమాటలు వల్కుక్కర్కు మన్నింపకుమీ
 వెరవెరగు సాక్షిగూర్చుకు
 తరచుగ హోటలుకు బోవ తగడుర కుమతీ. 76

గురువుకె పాఠము చెప్పకు
 పొరుగిండ్లలో భోజనంబు పొగడుచు తినుమీ
 పరులకు నీ కల మీయకు
 ఎఱిగియు వ్రేకూడు సైకిలెక్కకు కుమతీ. 77

వర్షమున కడలి యుబ్బును
 ఖర్వాటుడు జుట్టుమొలవ కడు తా నుబ్బున్
 సర్వజ్ఞంమన్యుం డిల
 గర్వముతో నిత్య ముబ్బు గదరా కుమతీ. 78

పలుదోమని ముఖవద్దము
 తల నూడ్చిన నాటి సౌగసు తాతల విసువున్
 తిలరూపి చేయు చేష్టలు
 నిల చూడ న్వలెను చెప్పు తెట్టర కుమతీ. 79

చా తెరుగని రాజ్యాంగము
 చో తెరుగని భాషణంబు శుష్కవ్రీయమున్
 మా తెరుగని వేటాటయు
 చాటున దా దిట్ట నఖుడు చాలుర కుమతీ. 80

పాలకులు చీటిమాటికి
 బాలుర చదువులను మార్చ బాగెట్టు లగున్
 సాలుకు గేదెల మార్చిన
 పాలే లే వనలుపోవు వసుధలో కుమతీ. 81

పాలకులు పదవితొలగిన
 చాలును లే యంచు నతని చాయల పోరా
 పాలకుడె మరల వచ్చిన
 కాలంబడి మొక్కచుండ్రు కదరా కుమతీ. 82

విలువక ప్రభువును జేరకు
 వలువల నే మున్న దంచు వలుకకు సుమ్మీ
 కలనై న పొట్టకొట్టకు
 వలుకులలో పట్టువడకు భవ్యము కుమతీ. 83

కాడుకు ప్రాణము చక్రము
పాడు లకనోన్యన్యనింద ప్రాణము సుమ్మీ
1తీరమె చెలువుకు ప్రాణము
వారియె ప్రాణంబు పాలవానికి కుమతీ. 84

తల బ్రద్దచేసికొన్నను
పలు యుక్తుల జూపి బోధపరచిననైనన్
తలచి బృహస్పతి నంచును
కలవా డిల నొరుల మాట కాదను కుమతీ. 85

కొట్టిన నిమిషములోపల
తిట్టులు తమయంత తామె డీప్రతవచ్చున్
తిట్టక కొట్టక వైవై
మెట్టెక్కినవారు లేరు మేదిని కుమతీ. 86

పొరుగున పొగబా ధుండిన
నిరవుగ దా రుబ్బువాడె యిడ్డి లేయన్
నరవరుగ క్లిన్దైనను
ధర హొటలులొ బ్రతుకు లేదు తథ్యము కుమతీ. 87

బంగారు పైకి చూపకు
సంగీతము పాడబోకు సంగరమందున్
మంగలి మాటల దింపకు
పొంగలిలో పులువు నిడకు పొసగదు కుమతీ. 88

బలవంతుడ నాకేమని
 తలక్రిందుగ నంచరింప తగ దీ ధరణిన్
 తలక్రిందువషి తీగకు
 తలదగులగ చచ్చుగాదె తలవగ కుమతీ. 89

దండిగ మంత్రుల కీ యిల
 నుండనిచో కార్యదర్శు శౌప్పగ నెపుడున్
 మెండైన వీణ తీగల
 ఖండించిన యటులె యగును గదరా కుమతీ 90

యంత్రము లుండెడి రాజ్యము
 తంత్రము నెడి గూడ నిల్పు దరచుగ ధరలో
 యంత్రములులేని రాజ్యము
 మంత్రిహీనంబు వోలె మనదుర కుమతీ. 91

నూటుకు బూటే ప్రాణము
 కోటుకు ప్రాణంబు బాగ కుట్టెడువాడౌ
 వోటుకు చాటే ప్రాణము
 నోటుకు ప్రాణంబు స్థాంపు నుతముగ కుమతీ. 92

దీనతరచి త్తప్ప త్తియు
 మానధనుం డగునె ధనము మానుగజేరన్
 మానెడునేల లభించిన
 తా నిల భూనాథు డనగ తగునే కుమతీ. 93

రా పొ మ్మనుచును త్రిప్పిన
 ఓపికచెడి తానె యచట నుండకపోవున్
 దీపంబు లార్పి పొగనిడ
 తాపానికి తట్టుకొనక తరలరె కుమతీ.

94

రూపా యొకటికి జొంకకు
 కోపించెడి వైద్యు బిలువ కోరకు సుమ్మీ
 కాపీల నందజేయకు
 పాపాత్ముల దిట్టబోకు వదిలము కుమతీ.

95

లావుగలవానిగంటెను
 భావింపగ బక్కవాడె బలవంతుడౌ
 గ్రావంబంత గజంబును
 చేవన్ చంపంగలేదె సింహము కుమతీ.

96

వజ్రదైన యేరు దాటకు
 బరువైనను చైలు నెవుడు పడగొట్టకుమీ
 వరులకు ధర్మము చెప్పకు
 వరువులపై పాతగుడ్డ వరువకు కుమతీ

97

అరు వీయని యంగడియును
 మురికిని ముక్కులను మూయు ముఖ్యపురాబున్
 మరి హొటలు లేని యూరును
 నరయంగా రుద్రభూమి యనదగు కుమతీ.

98

తలతిక్క కోర్డుముననబు
 తలకెక్కగ "లా"ను చెప్పతలచుట యెల్లన్
 మలయజము సానమీదను
 జలముంచకతీయు నట్టి చందమె కుమతీ.

99

వినకూడ దెవడు చెప్పిన
 విని కూడ నిర్దనని యట్టి వివరింప నగున్
 తన మాటయె మాటాడెడు
 మనుజుడెపో గొప్ప ప్రభువు మహిలో కుమతీ.

100

తినదగు నెవ్వడు పెట్టిన
 తినినంతనె వేగవడక త్రేన్పంగవలెన్
 తిని తీవికార వరయని
 మనుజుడెపో తి డిబోతు మహిలో కుమతీ.

101

బ్రేడును చూడని ముఖమును
 బీడినిగరెట్లు కంపు వీడని ముఖమున్
 కోడెములు చెప్పు ముఖమును
 బూడిద కిరవైన పాడు బొందిర కుమతీ.

102

వెలయాలికి డాక్టరకు
 నిల లాయడు లెక్కరర్ల కేటివి మమతత్
 నలువుడు నడచెడు తెరవున
 బురి మొలవదు మొలచెనేని పొదలదు కుమతీ.

103

చలబుద్ధిచేయు స్తోత్రము
 నిల నాండ్రుల కార్యసాధనేచ్చయు నోర్పున్
 వెలనాదీవాని వగయును
 విలసితముగ కలలలోని విషయము కృమతీ. 104

విభవవిహీనుని త్యాగము
 శుభచింతనలేని చెలిమి సులభవదవియున్
 సభ దీర్ఘోపన్యాసము
 సభలో నొండ్రుల స్తుతియు చప్పన కృమతీ. 105

విరసము సరసముకొరకే
 పరివూర్ణసుఖంబు తనకు బాధలకొరకే
 విరుగుట అతుకుటకొరకే
 ధర పెంచుట ధనముకొరకే తథ్యము కృమతీ. 106

మే లెంచని మాలిన్యుని
 కాలాంతకుడైన శుద్ధ కాకారాయన్
 దూలని ప్రభువుల పదవులు
 నేల గలసిపోవు గాని నెగడవు కృమతీ. 107

రైలెక్క రణము నేయుము
 రైలెక్కిన విదప నొడల రాసీయకుమీ
 మేలైన నీటువదలకు
 స్థూలుల దరిజేరక యడ దొలగుము కృమతీ. 108

గురి తా తగిలిన తగులును
 నరిగా మా వాని జ్యోతిషంబును బోలెన్
 మరి సీటు ధనమునన్ గొను
 వరవైద్యు చికిత్సవోలె వసుధను కుమతీ. 109

మది నొకని కీయ దలవగ
 1మది చెడి యొకడదియె కోరి మానక తిడుగున్
 ముందుగనె పాము మూతిడ
 మందుకు నెట్లగును పాలు మహిలో కుమతీ. 110

ప్యాసుకు హర్షము జనులకు
 ప్యాసెననె కలుగ దెవుడు వానికి మరలన్
 హోతైన పదవివచ్చిన
 ప్యాసుకు హర్షంబు నాడె వరగును కుమతీ. 111

కాసరరూపుడె కానీ
 వీనము దా ప్రజ్జలేని వెంగలి కానీ
 స్త్రీసమప్రకృతియె కానీ₂
 వై సాహ్యంబున్న గొప్పవా డగు కుమతీ. 112

కాఫీత్రాగనివారును
 సాఫీగా లంఖణాలు సాగేవారున్
 ఏ ఫీజీయక మన పని
 ఆఫీసులొ చేయువారు అరుదుర కుమతీ. 113

-
1. మది చెడి యింటర్వ్యులంచు మరియొక డరుగున్ చ.
 2. ప్యాసొరుల వలనె కాని చ.

౪౫

౪౬

౪౭

౪౮

౪౯

కేవల వినోదబుద్ధిన్
 కావాలని వ్రాసినట్టి కావ్యము సుమ్మీ
 నీవు బుజ్జాలను తడుముక
 భావంబున వగవనేల బలిరా సుమతీ.

౧౨ దేశమున నుండి వచ్చిన వారందఱును నీ దేశమున
 నుండి వచ్చిన వారందఱును నీ దేశమున

